

MELANCHTHON

CHRISTELIJKE SCHOLENGEMEENSCHAP

Anti-pestbeleid

2020-2024

Inhoudsopgave

INHOUDSOPGAVE	2
VOORWOORD	3
1 INFORMATIE OVER PESTEN	4
PLAGEN EN PESTEN	4
VORMEN VAN PESTEN	4
SIGNALEREN VAN PESTEN.....	4
ROLLEN BIJ PESTEN	5
2 FUNCTIES	6
FUNCTIES EN ROLLEN BINNEN MELANCHTHON	6
VERTROUWENSPERSOON	8
(ALGEMEEN) ANTI-PESTCOÖRDINATOR (APC)	8
GEDEELDE VERANTWOORDELIJKHEID SCHOOL EN OUDERS.....	8
3 PREVENTIE	9
ALGEMENE MAATREGELEN.....	9
4 INTERVENTIES	10
PROCEDURE.....	10
SANCTIONERING	11
REGISTRATIE	11
EVALUATIE	11
KLACHTENREGELING ALGEMEEN	12
5 MONITORING	13
WAAROM MONITOREN	13
VERPLICHTING	13
MONITORINGSINSTRUMENT VENSTERS.....	13
6 BIJLAGEN	14
BIJLAGE 1 OMGAAN MET DIGITAAL PESTEN (VOOR LEERLINGEN)	14
BIJLAGE 2 SIGNALLEN VAN PESTEN.....	15
BIJLAGE 3 VERSCHIL TUSSEN PLAGEN EN PESTEN	16
BIJLAGE 4 POSITIEVE GROEPSVORMING	16
BIJLAGE 5 INFORMATIE VOOR OUDERS VAN GEPESTE/PESTENDE LEERLINGEN	17
BIJLAGE 6 VIJFSPORENAAANPAK	18
BIJLAGE 7 HERSTELRECHT ALS BASIS VOOR EEN VERBINDENDE SCHOOL	19
BIJLAGE 8 MEER INFORMATIE OVER PESTEN.....	20

Voorwoord

Je kunt alleen iets leren als je je veilig voelt op school. Voor Melanchthon is een schoolklimaat waar iedere leerling zich veilig en prettig voelt dan ook een elementair gegeven. Niet voor niets is de kern van het Melanchthon DNA: 'Je mag er zijn en je doet er toe'. Wij willen een school zijn waar leerlingen zich thuis voelen, waar ze graag naartoe komen en zich serieus genomen voelen.

Bij Melanchthon werken we volgens de waarden verantwoordelijkheid, eigenaarschap, verbondenheid en respect. Daarmee zorgen we ervoor dat iedereen zich prettig kan voelen op school. We spreken regels af over hoe we met elkaar omgaan en dat we iemands persoonlijke grenzen respecteren. Pesten betekent dat iemand de ervaring heeft dat zijn/haar grenzen worden overschreden en dat past niet in een schoolklimaat waar je jezelf kunt ontwikkelen en goede leerprestaties kunt behalen. Pesten wordt binnen Melanchthon dan ook niet geaccepteerd.

Bij Melanchthon zetten we ons samen in om voor iedere leerling een fijne schooltijd te realiseren: leerlingen, docenten, onderwijsondersteunend personeel, schoolleiders en ouders.

Het tegengaan van pesten is bij ons een gezamenlijke aanpak, waar iedereen achter staat, aan meewerkt en op reflecteert. Het gaat niet alleen om pesten, maar vooral over hoe we met elkaar omgaan. We zorgen samen voor een school waar je wordt gerespecteerd, in je waarde wordt gelaten en er bij hoort.

Met dit anti-pestbeleidsplan bewerkstelligen we een positieve, schoolbrede en contextgerichte aanpak om pesten te voorkomen en tegen te gaan. Het beleid is ingebed in de dagelijkse praktijk op de vestigingen en voldoet aan de wettelijke normen.

Dit anti-pestplan sluit aan bij de bestaande ondersteuningsstructuur van Melanchthon. Tevens is het een (geactualiseerd) onderdeel van het Melanchthon Veiligheidsplan en als zodanig verbonden met het beleid ten aanzien van schorsing en verwijdering van leerlingen en het beleid ten aanzien van ongewenst gedrag (zoals agressie, seksuele intimidatie en geweld).

Het beleid van Melanchthon ten aanzien van pesten bevat de volgende aspecten:

- Informatie over pesten
- Rollen en taken
- Preventieve maatregelen
- Interventies
- Monitoring, evaluatie en registratie

In dit document zullen deze aspecten nader worden uitgewerkt. Na de hoofdtekst bevindt zich een aantal bijlages met achtergrondinformatie en handreikingen voor docenten en management die met pesten in aanraking komen of pesten willen voorkomen. Omdat Melanchthon uit acht vestigingen bestaat en iedere vestiging haar eigenheid kent, zullen de acties en activiteiten die in dit plan beschreven staan niet op iedere vestiging identiek worden uitgevoerd, maar worden ingezet op de manier die het beste bij de eigen vestiging past. In 2024 zal dit document opnieuw geëvalueerd worden.

1 Informatie over pesten

Plagen en pesten

Pesten is een vorm van gedrag met de bedoeling om een ander pijn te doen, te vernederen of buiten te sluiten. Het is een stelselmatige vorm van agressie waarbij één of meer personen proberen een ander persoon fysiek, verbaal of psychologisch schade toe te brengen. Bij pesten is de macht ongelijk verdeeld.¹ Pesten zelf is niet strafbaar, maar bepaalde uitingen van pesten kunnen dit wel zijn.²

Pesten heeft drie hoofdkenmerken:

- Het is intentioneel
- Het vindt structureel plaats (herhaaldelijk en over een langere periode)
- Het is eenzijdig (er is een machtsverschil tussen dader en slachtoffer)

Pesten is dus het bewust en herhaaldelijk kwetsen van de ander. Doordat er sprake is van een machtsverschil, kan de gepeste leerling niet meer voor zichzelf opkomen. Het gebeurt steeds opnieuw en over een langere periode.

Natuurlijk ligt de definitie van pesten niet alleen bij bovengenoemde factoren. De grens tussen plagen en pesten kan heel dun zijn en wordt overschreden wanneer iemand aangeeft het als ongewenst gedrag te ervaren. Zie bijlage Dus ook als de dader onbewust andermans grenzen overschrijdt, wordt dit serieus genomen. Het is dan van belang dat de dader bewust wordt van hoe zijn/haar daden door de ander ervaren worden. Wat de één grappig vindt, kan bij de ander heel kwetsend overkomen. Bij Melanchthon respecteren we daarom elkaars grenzen.

Bij Melanchthon respecteren we elkaars grenzen.

De gevolgen van pesten kunnen groot zijn, zowel op fysiek, psychisch en sociaal-emotioneel gebied. Niet alleen de gepeste is slachtoffer, ook de pester(s) en andere leerlingen van de groep ondervinden er nadelige gevolgen van. Pesten is altijd een groepsproces, maar niet iets wat 'nu eenmaal bij groepen hoort'. Het getuigt van een onveilige, negatieve basissfeer in de groep en is een structureel probleem voor alle groepsgenoten. Pesten is dan ook alleen op te lossen in groepsverband.³

Vormen van pesten

Pesten kan verschillende vormen aannemen. Voorbeelden zijn:

- **Verbaal:** schelden, beledigen, vernederen, bedreigen, belachelijk maken, roddelen, uitlachen
- **Digitaal:** ongewenste berichten of foto's/filmpjes sturen via email, sociale media, sms, niet reageren op berichten, 'niet liken'-posts, zie ook bijlage 1.
- **Fysiek:** schoppen, slaan, aan haren trekken, duwen, spugen, laten struikelen, seksuele intimidatie
- **Materieel:** stelen, afpakken, kwijtmaken of vernielen van bezittingen
- **Intimidatie/bang maken:** achtervolgen, opwachten, klem zetten, de weg versperren
- **Afpersing:** dwingen bezit af te geven, geld mee te nemen
- **Sociaal buitensluiten,** negeren, isolatie

Signaleren van pesten

Pesten is vaak niet zichtbaar. Vaak gebeurt het buiten het zicht van de leerkracht om. Bovendien zeggen kinderen die worden gepest er vaak niets over. Bijvoorbeeld omdat ze de situatie niet goed overzien, zich schamen of het pestgedrag als terecht beschouwen. Ook kunnen ze bang zijn niet

¹ <https://www.nji.nl/nl/Kennis/Dossier/Pesten> .

² Voorbeelden zijn vernieling, diefstal, verbale of fysieke bedreiging, mishandeling, discriminatie, seksuele intimidatie, stalking, smaad, etc. Ouders kunnen hiervoor aangifte doen bij de politie jegens een leerling die twaalf jaar of ouder is. Voor meer informatie, zie www.politie.nl.

³ *Alles over pesten*, Mieke van Stigt, 2014, p. 20-21.

serieus genomen te worden, dat er niets zal veranderen aan de situatie of deze nog erger wordt, of dat ze de controle over de situatie kwijtraken.

Het is daarom van groot belang dat leerkrachten, onderwijsondersteunend personeel en ouders altijd alert zijn op mogelijke signalen van pesten. In bijlage 2 zijn verschillende signalen te lezen die kunnen wijzen op pesten.

Rollen bij pesten

Bij pesten zijn de hoofdrollen weggelegd voor de gepeste leerling en de pester. Toch zijn dit niet de enige betrokken partijen. Ook de andere leerlingen in de klas, de medewerkers van de school en de ouders van de leerlingen spelen, bewust of onbewust, een rol. Bij een integrale aanpak van pesten moet worden gekeken naar de achterliggende motieven van het gedrag van alle partijen en worden zij allen betrokken bij de preventieve en curatieve aanpak van pesten.

Wie zijn er betrokken:

- De gepeste leerling
 - leerlingen die gepest worden hebben veelal een van de volgende kenmerken: verlegen, (sociaal/motorisch) onhandig, onzeker, kwetsbaar (eerder gepest of moeite met grenzen aangeven), afhankelijk, anders dan de middenmoot (qua uiterlijk, kleding, gedrag), nieuw in de klas, hebben een beperking of worden thuis overbeschermd.
- De pester
 - pesten vaak vanuit de volgende motieven: uitoefenen van macht, 'eten of gegeten worden', roep om aandacht, jaloezie, eigen onzekerheid overschreeuwen, zich groot voelen door een ander te kleineren, problematische thuissituatie, door een beperking of stoornis.
- De klasgenoten
 - waaronder meelopers, zwijgers, verdedigers, etc.
 - vaak zijn zij bang om ook gepest te worden of hebben niet in de gaten wat er gebeurt
 - hebben vaak last van de negatieve sfeer in de klas, wat invloed heeft op hun leerprestaties
- De medewerkers
 - monitoren de sfeer in de school en in de klas.
 - signaleren pestgedrag en voeren daarbij behorende interventies uit.
 - hebben contact met ouders.
- De ouders
 - monitoren de veiligheid van hun kind(eren) op school.
 - hebben contact met de school wanneer er vermoedens van pesten zijn.

2 Functies

Functies en rollen binnen Melanchthon

Pesten kan alleen worden aangepakt als iedereen binnen de school hieraan meewerkt. Binnen Melanchthon hebben daarom diverse functionarissen actief te maken met het anti-pestbeleid. In deze paragraaf staan de betrokken functies en bijbehorende rollen opgenoemd. Bij uitvoering van het anti-pestbeleid is de algemene ondersteuningsstructuur van Melanchthon van toepassing. Deze ondersteuningsstructuur is opgenomen in het Melanchthon Ondersteuningsplan⁴. Zie hieronder de vernieuwde ondersteuningsstructuur, met daarin de rol van anti-pestcoördinator opgenomen, en de beschreven rollen.

Vestiging: 1^e lijn

- Mentor/docent
 - monitoren sfeer in de klas
 - bijdragen aan positieve groepsvorming
 - signaleren van groeps- en individueel gedrag
 - uitvoeren interventies bij pesten; gesprekken met slachtoffer(s), pester(s) en groep
 - registratie van incidenten
 - contact met ouders
 - informeren anti-pestcoördinator en schoolleiding
- OOP/pauzewacht
 - toezicht en monitoren sfeer buiten de klas
 - signaleren van groeps- en individueel gedrag
 - inlichten mentor/schoolleiding

Vestiging: 2^e lijn

- Leerlingbegeleider
 - begeleiding van pester, gepeste leerling, meelopers en klas
- Anti-pestcoördinator (adjunct-directeur/ondersteuningscoördinator/andere functionaris die op vestiging verantwoordelijk is voor anti-pestbeleid) (uitvoerende functie) (zie ook blz. 8)
 - coördinatie van anti-pestbeleid op vestiging
 - bemiddeling tussen leerlingen bij pesten; optioneel
 - doorverwijzen naar bijvoorbeeld externe hulp
 - adviseren over passende interventies aan mentor/docent
 - volgen van de voortgang en resultaten van een peestsituatie en interventies
 - meten van veiligheidsbeleving d.m.v. jaarlijkse monitor
 - registratie en monitor van afhandeling klachten en incidenten inzake pesten
 - advies aan schooldirectie over (aanpassing) anti-pestbeleid
 - samenwerken met systeembeheerder bij pesten via online media
 - informatieverstrekking naar leerlingen, ouders en medewerkers; optioneel
 - bewaking van de samenhang van anti-pestactiviteiten op de vestiging
- Ondersteuningscoördinator
 - inbreng situaties in ondersteuningsoverleg
 - coördinatie van specifieke ondersteuning
- Vertrouwenspersoon (zie ook blz. 8)
 - opvang en ondersteuning van de klager bij probleem/conflict omtrent ongewenst gedrag
 - begeleiding van de klager bij de formele klachtprocedure via de klachtencommissie
- Directie
 - hoor- en wederhoor bij incidenten
 - contact met ouders
 - vervolgenterventies/sancties

Vestiging: 3^e lijn

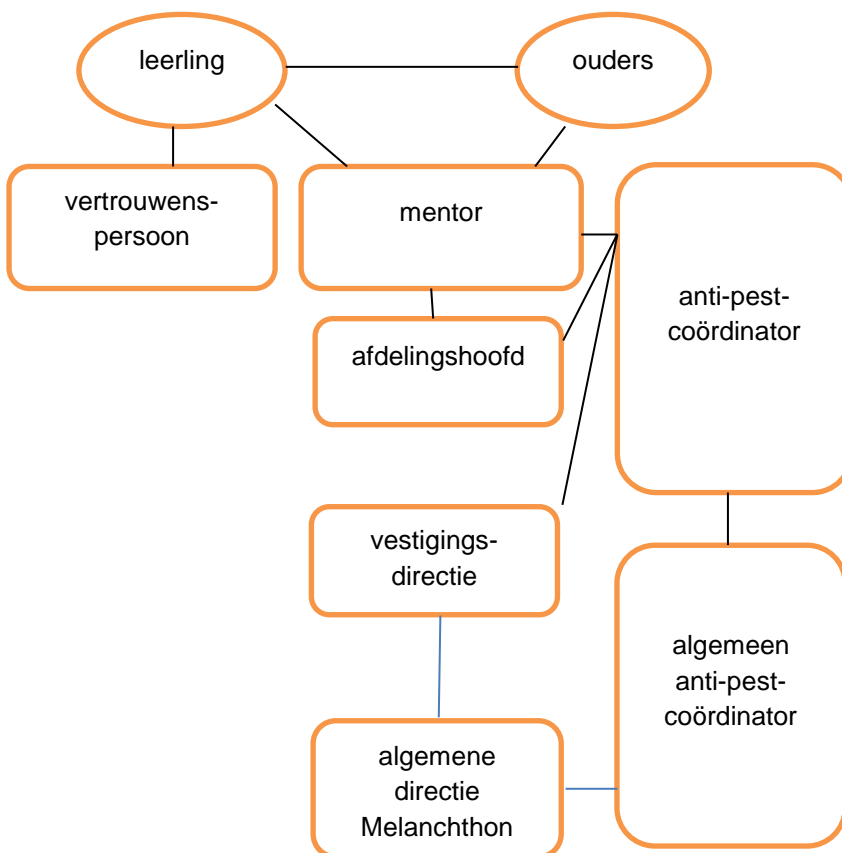
- Algemeen anti-pestcoördinator (inhoudelijke functie) (zie ook blz. 8)
 - advies aan vestigingen over preventie, interventies, doorverwijzing
 - advies aan stafbureau over anti-pestbeleid

⁴ Zie <https://www.melanchthon.nl/pdf/Melanchthon-Ondersteuningsplan.pdf>

- voorlichting & training
- bijhouden van ontwikkelingen en regelgeving
- Algemeen ondersteuningscoördinator
 - inbreng situatie in extern ondersteuningsoverleg
- Algemene directie
 - hoor-en wederhoor
 - objectief onderzoek bij klachten en incidenten
 - treffen van maatregelen
- Extern deskundige/ambulant begeleider
 - begeleiding gepeste leerling, pester en/of klas
- Politie
 - inbreng bij strafbare feiten
- Leerplicht
- Orthopedagogisch Didactisch Centrum (OPDC)
- Centrum voor Jeugd en Gezin

Stafbureau / ondersteuning

- Directeur onderwijs
 - beleids-en besluitvorming
- (Senior) beleidsmedewerker (kwaliteitszorgfunctie)
 - geeft aan wanneer de monitor moet worden uitgevoerd
- Melanchthon Academie
 - organiseren van trainingen op gebied van pesten/sociale veiligheid voor medewerkers Melanchthon (bijv. positieve groepsvorming, signaleren van pesten, herstelrecht, etc.)

Figuur 1. Communicatielijn Melanchthon

Vertrouwenspersoon

De aanwezigheid van een interne of externe vertrouwenspersoon is verplicht. De taken van de vertrouwenspersoon zijn in ieder geval:

- Opvang en ondersteuning van de klager bij het schoolintern oplossen van een probleem/conflict omtrent ongewenst gedrag.
- Begeleiding van de klager bij de formele klachtprocedure via de klachtencommissie.

De naam en contactgegevens van de vertrouwenspersoon worden gepubliceerd op de website van elke Melanchthon-vestiging.

(Algemeen) Anti-pestcoördinator (apc)⁵

Vanuit de wet op het voortgezet onderwijs zijn, naast de verplichting om een vertrouwenspersoon te benoemen, de taken van een anti-pestcoördinator verplicht. Iedere vestiging heeft een functionaris die belast is met de taken van anti-pestcoördinator. Het gaat hier uitdrukkelijk om taken en niet om een functie. De taken van de anti-pestcoördinator kunnen bijvoorbeeld worden uitgevoerd door de adjunct-directeur, ondersteuningscoördinator of een andere functionaris binnen de school. De anti-pestcoördinator van de vestiging wordt ingeschakeld voor meer informatie of ondersteuning van de medewerkers. Daarnaast gaat de anti-pestcoördinator over het anti-pestbeleid op de vestiging.

De naam en contactgegevens van de anti-pestcoördinator worden gepubliceerd op de website van elke Melanchthon-vestiging.

Gedeelde verantwoordelijkheid school en ouders

Niet alle pestincidenten spelen zich op en rond de school af. Zeker door het gebruik van internet en social media is de grens tussen school en thuis vervaagd. De betrokkenheid van de school houdt niet op bij de rand van het schoolplein. Situaties die buiten school spelen, komen immers ook weer mee de school in en andersom. Wanneer zich incidenten voordoen buiten het schoolterrein, maar tussen leerlingen van dezelfde school, heeft de school (mits zij van het incident op de hoogte zijn) een verantwoordelijkheid om hierop te reageren.

Juist omdat de grens tussen school en thuis is vervaagd, is het van groot belang om ouders te betrekken bij het anti-pestbeleid (bijvoorbeeld door middel van ouderavonden, nieuwsbrieven, themabijeenkomsten, etc.) en te informeren over incidenten en te treffen maatregelen.

⁵ De rol van de anti-pestcoördinator kan op de vestigingen mogelijk een andere benaming hebben.

3 Preventie

Algemene maatregelen

De kracht van een anti-pestbeleid is het creëren van een veilig schoolklimaat waarin negatief gedrag niet wordt getolereerd. Bij Melanchthon worden maatregelen genomen om pesten te voorkomen.

Elke Melanchthon vestiging neemt de volgende maatregelen ter preventie van pesten en ter bevordering van een veilig sociaal schoolklimaat:

- 1) **Beleid**
Het hebben en uitvoeren van anti-pestbeleid. Het beleid wordt regelmatig geëvalueerd en indien nodig aangepast.
- 2) **Voorbeeldfunctie**
De schoolleiding en medewerkers onderschrijven het anti-pestbeleid en hebben een voorbeeldfunctie qua gedrag, naar elkaar en naar de leerlingen toe. Zij staan voor de naleving van de schoolregels en een positief leefklimaat.
- 3) **Omgangsregels**
De mentoren en docenten stellen duidelijke klassenregels op, waarin staat beschreven hoe we met elkaar omgaan binnen en buiten de klas én op social media. Deze regels worden samen met de leerlingen opgesteld en regelmatig besproken. De regels zijn positief geformuleerd. Voorbeelden van zulke regels zijn 'we accepteren de ander zoals hij/zij is', 'we praten positief over elkaar, ook op internet', 'we lossen problemen op', etc.
- 4) **Positieve groepsvorming / introductieactiviteiten**
Bij iedere nieuwe klasvorming en aan het begin van het schooljaar wordt uitgebreid aandacht besteedt aan positieve groepsvorming (zie bijlage 4), positief klassengevoel en een goede verstandhouding binnen de groep. Bijvoorbeeld door middel van:
 - leefstijllessen in de onderbouw; stimuleren van positieve groepsnormen en -waarden
 - levensvaardigheidslessen in de bovenbouw; stimuleren van positieve groepsnormen en -waarden
- 5) **Indeling klassen**
Bij de indeling in klassen wordt rekening gehouden met de wensen van de leerling en de ervaring uit voorgaande jaren.
- 6) **Mentoruren**
De mentoren begeleiden structureel de klas als geheel en leerlingen individueel. De onderwerpen 'omgaan met elkaar', pesten en veiligheid op school worden regelmatig besproken.
- 7) **Toezicht**
Er vindt structureel toezicht plaats in en buiten de klas, in pauzeruimtes, op het schoolplein, etc.
- 8) **Ouderbetrokkenheid**
Ouders worden betrokken bij het anti-pestbeleid, door middel van bijv. ouderavonden, nieuwsbrieven, gesprekken op school, voorlichting over digitaal pesten, etc.
- 9) **Communicatie**
Het anti-pestbeleid wordt zichtbaar uitgedragen en duidelijk gecommuniceerd naar leerlingen, ouders en medewerkers. Het is makkelijk toegankelijk via de website en de schoolgids.
- 10) **Opleiding docenten**
Binnen het team is het anti-pestbeleid een voortdurend onderwerp van gesprek. Ook is het thema pesten opgenomen in het scholingsaanbod voor het personeel via de Melanchthon Academie, als onderdeel van hun professionalisering (bijvoorbeeld cursus klassenmanagement, Mentoraat dat staat, positieve groepsvorming, herstelrecht, no-blame aanpak, conflicthantering, etc.).
- 11) **Monitoring, registratie en klachtenregeling**
Binnen de school zijn systemen ingericht voor de monitoring van sociale veiligheid, voor registratie van incidenten en voor het afhandelen van klachten. De klachtenregeling staat duidelijk vermeld in de schoolgids en op de website.

4 Interventies

Wanneer er sprake is van pesten, worden direct maatregelen genomen. Deze maatregelen zijn zoveel mogelijk gericht op het oplossen van de situatie en het herstellen van de relaties. De focus ligt op de groep, omdat pesten ontstaat en opgelost wordt in groepsverband. In het geval waarin deze oplossingsgerichte interventies geen effect hebben wordt er overgegaan tot sanctionering.

Procedure

Een melding of signaal van pesten wordt altijd serieus genomen. Er geldt een vaste procedure. Welke interventies wanneer plaatsvinden is sterk afhankelijk van de situatie.

Na een melding of signaal van pestgedrag gaat de volgende procedure in werking:

- 1) De mentor of docent verzamelt en analyseert informatie over de situatie. De mentor/docent heeft gesprekken met de betrokken leerlingen;
 - het gesprek met de pester(s) heeft onder andere een waarschuwende functie. Er worden afspraken gemaakt over gewenste gedragsverbeteringen binnen een gestelde termijn.
 - tussen de pester(s) en slachtoffer(s) vindt mediation plaats; een gesprek gericht op het herstel van de situatie⁶. Dit gebeurt altijd met toestemming van het slachtoffer.
 - tevens heeft de mentor/docent een gesprek met een steungroepje en/of met de klas, bijvoorbeeld op basis van de no blame-aanpak⁷. Positieve omgang met elkaar wordt gestimuleerd en de groep wordt betrokken bij het oplossen van de pestsituatie. Ook dit vindt uitsluitend plaats met toestemming van de gepeste leerling(en).

Tijdens de gesprekken wordt ook het vervolgtraject besproken indien het pesten zich blijft voordoen.

- 2) De afspraken worden schriftelijk vastgelegd en het afdelingshoofd wordt op de hoogte gesteld. De ouders van beide partijen worden geïnformeerd. In bijlage 5 is informatie bestemd voor de ouders te vinden. De APC wordt geïnformeerd door de mentor en ontwerpt indien nodig een aanpak.
- 3) De naleving van de gemaakte afspraken wordt gecontroleerd en bijgehouden door de mentor en/of docent gedurende een termijn van vier weken. De incidenten en interventies worden geregistreerd in het leerlingvolgsysteem in SOM (zie ook [Registratie](#)). Bij digitaal pesten is het belangrijk om het bewijs te bewaren; screenshots of prints van berichten. Dit kan bij een eventuele aangifte bij de politie ondersteunen als bewijslast.
- 4) Als het pestgedrag niet stopt, volgt na vier weken een tweede gesprek met de pester(s) en ouders van deze leerling(en). Zij krijgen weer vier weken de tijd om hun gedrag aan te passen. Tevens kan begeleiding worden ingezet om wel tot gedragsverandering te komen. Ook het slachtoffer kan in aanmerking komen voor specifieke begeleiding. Van deze maatregelen wordt ook verslag gelegd. Eventueel worden er strafmaatregelen genomen tegen de pester(s). De politie wordt geïnformeerd als er sprake is van strafbare feiten⁸. Dit wordt vastgelegd in het dossier.
- 5) Als het pestgedrag na bovenstaande maatregelen niet stopt, kan een interne schorsing aan de pester(s) worden opgelegd. Tevens wordt hulpverlening ingezet om wel tot gedragsverandering te komen. Dit wordt vastgelegd in het dossier. APC wordt geïnformeerd door de schoolleiding en coördineert een samenhangende aanpak.
- 6) Indien het pestgedrag aanhoudt na bovenstaande maatregelen, kan de school overgaan tot een definitieve verwijdering van de pester(s). Hierbij volgt de school het 'Protocol schorsing en verwijdering'. Dit wordt vastgelegd in het dossier. De APC wordt geïnformeerd door de schoolleiding.

Deze aanpak is gebaseerd op de zogenaamde *Vijfsporenaanpak* (zie bijlage 6).

⁶ Zie <http://www.herstelrechtinhetonderwijs.nl/publicaties/10.pdf> en bijlage 7

⁷ Zie www.noblame.nl

⁸ Pesten zelf is niet strafbaar. Bepaalde uitingen van pesten kunnen dit echter wel zijn. Voorbeelden zijn vernieling, diefstal, verbale of fysieke bedreiging, mishandeling, discriminatie, seksuele intimidatie, stalking, smaad, etc. Ouders kunnen hiervoor aangifte doen bij de politie jegens een leerling die twaalf jaar of ouder is. Voor meer informatie, zie www.politie.nl.

Sanctionering

Wanneer een situatie niet verbetert en een pestende leerling zijn/haar gedrag niet aanpast, kunnen er disciplinaire maatregelen worden getroffen. Deze maatregelen staan nooit op zichzelf, maar vinden altijd plaats in combinatie met groepsaanpak en met inachtneming van de individuele kenmerken van de leerling, de schoolomgeving en de thuisomgeving. Bij het inzetten van disciplinaire maatregelen wordt contact gelegd met zowel de ouders van de pester als met de ouders van de gepeste leerling.

Voorbeelden van sancties zijn:

- Nablijven
- Schorsing binnen school (leerling mag tijdelijk niet meedoen aan dagelijkse planning/activiteiten)
- Verliezen van privileges
- Contact met ouders
- Bespreking tussen ouders en leerkracht/directie (eventueel met leerling erbij)
- Schorsen van school
- Verwijdering

De optie van verwijdering van de leerling van school wordt in overweging genomen wanneer er geen perspectief meer is op verandering van het negatieve gedrag en wanneer de (sociale) veiligheid van andere leerlingen in het geding is. Dit wordt per situatie zorgvuldig overwogen. De school heeft een zorgplicht voor de te verwijderen leerling totdat deze op een andere school is aangemeld.

De protocollen waarin de procedures voor schorsen van school en verwijdering van school staan beschreven, zijn opgenomen in het Melanchthon Veiligheidsbeleid.

Registratie

Registratie van pesten en van getroffen maatregelen is van groot belang. Het dient de volgende doelen:

- Heldere dossiervorming; een geordend overzicht op een vaste plaats van wanneer incidenten peestsituaties hebben plaatsgevonden, welke maatregelen wanneer zijn genomen en welke opvolging er aan acties is gegeven, wat toegankelijk is voor alle betrokkenen binnen de school.
- Identificatie van risicofactoren binnen de school, aan de hand waarvan beleid kan worden aangepast.
- Inzichtelijk overzicht van acties en maatregelen voor de Inspectie en in geval van klachten, waardoor eenvoudig kan worden aangetoond dat het anti-pestbeleid is gevolgd en aan de inspanningsverplichting om voor de sociale veiligheid van leerlingen te zorgen is voldaan.

Iedere situatie in verband met pesten wordt geregistreerd in SOM. Zowel in het dossier van de gepeste leerling als de pester worden de situatie en maatregelen geregistreerd in het leerlingvolgsysteem in SOM. Indien de situatie een incident is⁹ wordt dit gemeld onder het kopje 'zorgvierkant' > 'toevoegen' > 'incident'. Deze incidenten komen in IRIS¹⁰ te staan, waar de incidenten gemonitord kunnen worden.

Evaluatie

Het aanpakken van een peestsituatie is op deze manier een cyclisch proces van 'maatregelen-registratie-toezicht-evaluatie-aanpassen van maatregelen'.

Bij de overdracht naar een volgend leerjaar wordt de informatie overgedragen aan de nieuwe mentor. Indien mogelijk kan er in overweging worden genomen om bij de overgang naar een volgend schooljaar de gepeste leerling en de pester in verschillende groepen te plaatsen.

⁹ voor meer informatie over incidenten, zie <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2012/03/20/rapport-definities-van-incidenten-in-het-onderwijs>

¹⁰ IRIS is een schoolveiligheidssysteem van SOMtoday

Klachtenregeling algemeen

Mogelijk gaat de aanpak van pesten niet zoals de ouder wenst of wil de ouder zelfs een klacht indienen over de aanpak van pesten door de school. Waar kan een ouder dan terecht? De mentor is het eerste aanspreekpunt. De vertrouwenspersoon kan bij een situatie van ongewenst gedrag een bemiddelende rol spelen. Indien de ouder daadwerkelijk een klacht heeft, kan de ouder erop vertrouwen dat Melanchthon deze serieus neemt. De procedure is te vinden in de schoolgids.

5 Monitoring

Waarom monitoren

Meten is weten. We kunnen alleen een goed anti-pestbeleid voeren als we inzicht hebben in de beleving van veiligheid en het welbevinden van de leerlingen op onze school. Daarom is monitoring een heel belangrijk element van dit beleid. Natuurlijk vindt monitoring iedere dag plaats, in en buiten de klas, in gesprekken met de groep en met de ouders. Maar ook één keer per jaar op grotere schaal door middel van een professioneel monitoringsprogramma, om een representatief beeld te krijgen van hoe de leerlingen zich voelen op school. Op basis van de monitoringgegevens kan het beleid gericht worden ingezet en nemen we passende maatregelen om de sociale veiligheid te bevorderen.¹¹

Verplichting

De school is verplicht de sociale veiligheid van leerlingen te monitoren met een instrument dat een representatief en actueel beeld geeft. De inspectie krijgt vervolgens inzage in de resultaten van de monitoring en heeft de bevoegdheid om de inspanning van een school te beoordelen. Tevens moet de school kunnen aantonen met welke interventies of programma's zij zorgdragen voor een sociaal veilige leeromgeving en aandacht besteden aan pesten.

De scholen die te weinig doen aan het bevorderen van sociale veiligheid en het tegengaan van pesten, kunnen door de inspectie worden aangesproken en aangezet tot verbetering.

Scholen worden vanuit de WVO verplicht tot een actuele monitor van de sociale veiligheid op school. Dit moet gebeuren via een schriftelijke bevraging onder ten minste een representatief deel van de leerlingen. De monitorgegevens (geanonimiseerd en op het niveau van afdelingen ontsloten) moeten voor de inspectie toegankelijk zijn.

Monitoringsinstrument Vensters

Er zijn verschillende manieren waarop de monitoring van sociale veiligheid kan plaatsvinden. Scholen mogen hun eigen instrumenten en invulling kiezen, mits deze aan de minimumeisen (gesteld in de algemene maatregel van bestuur) voldoen.

Bij Melanchthon gebruiken we het tevredenheidsonderzoek in Vensters als monitoringsinstrument van de sociale veiligheid.

¹¹ Memorie van toelichting bij het wetsvoorstel sociale veiligheid op school, Kamerstuk 34130-3, <http://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/wetsvoorstellen/detail?id=2015Z00772&dossier=34130>

6 Bijlagen

Bijlage 1 Omgaan met digitaal pesten (voor leerlingen)¹²

Wat kun je doen om digitaal pesten en misbruik te voorkomen?

- Bedenk dat niet alles waar is, wat je op het internet tegenkomt.
- Gebruik een apart emailadres om jezelf te registreren op websites. Kies een emailadres dat niet je eigen voor- en achternaam volledig weergeeft.
- Gebruik altijd een bijnaam.
- Zorg dat je wachtwoorden geheim blijven en niet makkelijk te raden zijn. Als anderen wel binnen zijn gekomen, neem dan contact op met de beheerder van de site.
- Als je een vervelend gevoel hebt over iets wat je hebt gezien of meegemaakt, vertrouw dan op je gevoel en vertel het aan iemand die je vertrouwt.
- Blijf zelf respectvol naar anderen, scheld niet terug.
- Ga weg uit de chatroom of van de site als er iets vervelends gebeurt.
- Wees selectief in het accepteren van een vriendschapsverzoek; doe dit alleen wanneer je iemand in het echte leven ooit hebt ontmoet.
- Bel of mail niet zomaar met personen die je alleen van internet kent, spreek niet met ze af zonder dat je ouders dit weten.
- Verstuur zelf geen flauwe grappen, dreigmail of haatmail.
- Geef geen persoonlijke informatie aan mensen die je alleen van chatten kent. Let vooral op bij foto's van jezelf. Als je een foto op internet zet, kan deze gemakkelijk gekopieerd en op een andere website geplaatst worden. Zo kan hij jarenlang terug te vinden zijn. Foto's kunnen ook bewerkt worden.
- Wees zeer voorzichtig met het gebruik van je webcam. Jouw beelden kunnen worden opgeslagen en gebruikt worden om ze aan andere personen te laten zien of voor doeleinden gebruikt worden die jij niet wilt.

Wat kun je tegen digitaal pesten en misbruik doen?

- Niet persoonlijk opvatten als het van mensen komt die je niet kent. De anonimiteit van internet maakt dat mensen makkelijker gaan schelden.
- Reageer niet op pestmails of andere digitale pesterijen. Verwijder de email/sms/chat zo mogelijk zonder hem te openen. Als je niet reageert, gaan pesters vaak op zoek naar iemand anders om te pesten.
- Blokkeer de afzender. Als het gaat om berichten op de mobiele telefoon, dan heb je soms de mogelijkheid om nummers te blokkeren.
- Bewaar de bewijzen. Maak een print of sla ze op. Van het IP adres van de email kan soms worden afgeleid, van welke computer de email verzonden is. Een provider heeft vaak een helpdesk die klachten over nare mail aan kan nemen. Men heeft daar ook de technische mogelijkheden om na te gaan wie de mail heeft verstuurd. Bel de helpdesk op.
- Ga naar je mentor, anti-pestcoördinator of teamleider toe op school. Deze zal je verder helpen om het pestgedrag te stoppen. Praat er ook over met vrienden, je ouders, een leraar of iemand anders die je vertrouwt.
- Bij stalken kun je aangifte doen bij de politie. Het is strafbaar. Voor meer informatie over aangifte zie www.politie.nl of www.vraaghetdepolitie.nl.

¹² Zie Lentiz - Het groene Lyceum Pestprotocol, 2016 (www.lentiz.nl), Pestprotocol Thorbecke Scholengemeenschap SG 2014-2015 (www.thorbecke-zwolle.nl) en <https://www.mediawijsheid.nl/onlinepesten/>

Bijlage 2 Signalen van pesten

Leerlinggedrag:

- angst om naar school te gaan of vaak afwezig zijn van school;
- gedraagt zich teruggetrokken;
- heeft weinig of geen vrienden/weinig contact met andere leerlingen;
- heeft last van faalangst en/of negatief zelfbeeld;
- maakt een sombere en/of angstige indruk;
- heeft last van concentratiestoornissen;
- schoolprestaties gaan achteruit;
- heeft vaak geen eetlust;
- ineens veel ruzie gaan maken, prikkelbaar en boos zijn
- zomaar en regelmatig huilen om niets;
- last hebben van buikpijn, hoofdpijn, misselijkheid of vage lichamelijke klachten;
- vermagering of in een korte tijd veel aankomen;
- zelfbeschadiging;
- komt thuis uit school met kapotte kleren/boeken/spullen;
- heeft verdacht vaak kneuzingen, verwondingen en blauwe plekken;
- wordt niet uitgenodigd voor feestjes;
- wil niet afspreken met klasgenoten;
- fietst alleen naar school;
- slaapt onrustig en droomt naar;
- vraagt of steelt geld van de familie;
- reageert overgevoelig op kleine plagerijtjes;
- thuis ineens erg overstuur zijn zonder dat er sprake lijkt te zijn van een aanleiding (signaal van cyberpesten)
- maakt ineens veel minder gebruik van telefoon en computer.

Signalen voor de leerkracht:

- de leerling wordt nooit bij de eigen naam genoemd, maar altijd bij de bijnaam;
- er worden veel grapjes gemaakt over een leerling;
- een leerling krijgt telkens weer ergens de schuld van;
- briefjes doorgeven;
- beledigen;
- opmerkingen maken over kleding;
- isoleren en negeren;
- na schooltijd opwachten, schoppen of slaan;
- op weg naar huis achterna rijden;
- bezittingen afpakken;
- schelden of schreeuwen;
- pesten via mail, sociale media, telefoon
- de leerling is vaak betrokken bij samenscholingen of opstootjes in de klas of op de speelplaats;
- de leerling zoekt de veiligheid van de leerkracht op;
- een leerling komt opvallend vaak als laatste de klas binnen en gaat na de les heel snel weg of blijft juist erg lang plakken;
- er komen veel negatieve reacties vanuit de klas op wat een leerling zegt of doet;
- er circuleren negatieve verhalen over een leerling of zijn/haar familie;
- vaak lichamelijke klachten (hoofdpijn, buikpijn);
- de schoolresultaten van de leerling gaan achteruit;
- de leerling wordt dikwijls als laatste gekozen bij het indelen van groepjes (sportles, groepswork);
- de leerling isoleert zich van de anderen, soms met één vriend(in);

Bijlage 3 Verschil tussen plagen en pesten

Plagen	Pesten
Gebeurt onbezonnen of spontaan.	Gebeurt met opzet: De pestkop weet vooraf wie hij of zij zal pesten, op welke manier en wanneer.
Heeft geen kwade bijbedoelingen.	Wil iemand bewust kwetsen of kleineren.
Duurt niet lang, gebeurt niet vaak en is onregelmatig.	Kan lang blijven duren, gebeurt meer dan eens, is systematisch. Houdt niet vanzelf op na een poosje.
Speelt zich af tussen "gelijken".	De strijd is ongelijk: de pestkop heeft altijd de bovenhand: De pestkop voelt zich zo machtig als het slachtoffer zich machteloos voelt.
Is meestal te verdragen of zelfs plezierig, maar het kan ook kwetsend of agressief zijn.	De pestkop heeft geen positieve bedoelingen; wil pijn doen, vernielen of kwetsen.
Meestal één tegen één.	Meestal een groep (pestkop, meelopers en supporters) tegenover één geïsoleerd slachtoffer.
De rollen liggen niet vast: nu eens plaagt de ene, dan de andere.	Heeft een vaste structuur. De pestkoppen zijn meestal dezelfde, de slachtoffers ook. Als de slachtoffers wegvallen, kan de pestkop wel op zoek gaan naar een ander slachtoffer.
De pijn, lichamenlijk of geestelijk, is draaglijk en van korte duur. Soms wordt het als prettig ervaren (plagen is kusjes vragen!).	Als er niet op tijd wordt ingegrepen, kunnen de lichamenlijke en geestelijke gevolgen ingrijpend zijn en lang nawerken.
De relaties worden na het plagen meteen hervat.	Het is niet makkelijk om na het pesten een evenwichtige relatie te vinden: Het herstel gaat moeilijk en traag.
Het geplaagde kind blijft een volwaardig lid van de groep.	Het gepeste kind is geïsoleerd, voelt zich eenzaam en voelt dat het niet meer bij de groep hoort.
De groep lijdt niet onder plagerijen of vindt nadien meteen haar draai terug.	De groep lijdt onder een dreigend, onveilig gevoel. Iedereen is angstig, de kinderen vertrouwen elkaar niet meer, ze zijn niet erg open of spontaan er zijn weinig echte vriendjes in de groep.

Bijlage 4 Positieve groepsvorming¹³

Een positieve groepsvorming is van belang voor de leerlingen om tot leren te kunnen komen. Het proces van een positieve groepsvorming bestaat uit 5 fasen:

1. **Forming:** de klas komt voor het eerst (weer) bij elkaar. Nu wordt bepaald wat de verhoudingen van de leerlingen ten opzichte van hun klasgenoten zijn.
2. **Storming:** de leerlingen nemen de posities in de klas in. Dit kan tumultueus zijn en kan gepaard gaan met botsingen.
3. **Norming:** de normen in de klas worden bepaald. Hoe gaan we met elkaar om?
4. **Performing:** wanneer er een positieve groepsvorming is bewerkstelligd, zijn de leerlingen productief in deze fase.
5. **Reforming (evaluatie):** in deze fase nadert het einde van de groepssamenstelling

Om het groepsproces op een positieve manier te laten verlopen in een klas, is zowel inspanning van de schoolleiding als docenten nodig. Dit begint al onder het personeel, bijvoorbeeld van de schoolleiding aan haar medewerkers zelf. Is er een veilige sfeer voor medewerkers? Ook de leerkrachten vervullen een gezamenlijke rol. Deze gezamenlijke inspanning is van groot belang.

¹³ Zie <http://www.schoolveiligheid.nl/po-vo/wp-content/uploads/sites/2/2015/02/groepsdynamica-in-de-klas.pdf>

Bijlage 5 Informatie voor ouders van gepeste/pestende leerlingen¹⁴

1) Informatie voor ouders van gepeste kinderen.

> Let op de signalen van pesten (zie bijlage 2). Deze informatie in combinatie met bijlage 2 zal op iedere vestiging aan het begin van het schooljaar preventief onder de aandacht gebracht worden bij ouders.

Wat ouders / verzorgers zelf kunnen doen:

- Neem uw kind serieus en zeg dat u met anderen gaat proberen het pesten te stoppen.
- Pesten op school kunt u het beste direct met de mentor of anti-pestcoördinator bespreken.
- Praat erover met uw kind of vraag uw kind op te schrijven wat het heeft meegemaakt.
- Probeer uw kind uit te leggen waarom kinderen pesten.
- Samen praten over pesten kan ook via een boek of een film over het onderwerp.
- Vertel dat volwassenen vaak niets doen, omdat ze niet zien dat er gepest wordt of omdat ze niet weten hoe het probleem moet worden opgelost.
- Waarschuw uw kind dat het pesten niet meteen ophoudt als er beter op wordt gelet. Pesten is soms een gewoonte geworden, die moeilijk af te leren is.
- Houd het onderwerp bespreekbaar, informeer regelmatig hoe het gaat.
- Als u er van uw kind met niemand over mag praten, steun dan uw kind, geef achtergrondinformatie en maak duidelijk dat de school het zorgvuldig zal aanpakken. Voordat u dit belooft, is het raadzaam te vragen wat de school doet.
- Beloon uw kind en help het zijn / haar zelfrespect terug te krijgen.
- Stimuleer uw kind tot het beoefenen van een (team) sport.
- Houd de communicatie open, blijf in gesprek met uw kind. Doe dat niet met een negatieve insteek, maar geef adviezen om aan het pesten een einde te maken. Een negatieve manier van vragen is bijvoorbeeld: 'Wat is er vandaag weer voor ergs gebeurd?'
- Houd regelmatig en intensief contact met de mentor van uw kind.
- Als uw kind echt lijdt onder het pesten en dat ten koste gaat van het zelfvertrouwen, kan hulp van een deskundige nodig zijn. Dit kan individueel of mogelijk in een sociale vaardigheidstraining.
- Houd het niet stil, maar onderneem actie!

2) Informatie voor ouders van pestende kinderen

- Neem het probleem serieus.
- Raak niet in paniek: elk kind loopt de kans een pester te worden.
- Probeer achter de mogelijke oorzaak van pesten te komen.
- Maak uw kind gevoelig voor wat het anderen aandoet.
- Besteed aandacht aan uw kind.
- Stimuleer uw kind tot het beoefenen van een sport.
- Bekijk samen met uw kind een film over pesten
- Houd de communicatie open, blijf in gesprek met uw kind. Geef adviezen over andere manieren om met elkaar om te gaan.
- Houd regelmatig en intensief contact met de mentor van uw kind.
- Ook zijn er mogelijkheden om uw kind aan een sociale vaardigheidstraining te laten meedoen. Informatie hierover is op te vragen bij de mentor of de anti-pestcoördinator.

¹⁴ Zie Lentiz - Het groene Lyceum Pestprotocol, 2016 (www.lentiz.nl)

Bijlage 6 Vijfsporenaanpak¹⁵

De vijfsporenaanpak is gericht op de verschillende partijen die betrokken zijn bij pesten: het gepeste kind, de pester, de ouders, de klasgenoten en de school.

Hier volgt een opsomming van mogelijkheden waarop een school de vijf verschillende partijen die een rol spelen in een peestsituatie kan ondersteunen, gericht op het oplossen van het probleem.

1) Steun bieden aan het kind dat gepest wordt

- Naar het kind luisteren en het probleem serieus nemen.
- Met het kind overleggen over mogelijke oplossingen.
- Samen met het kind werken aan oplossingen.
- Waar nodig zorgen dat het kind deskundige hulp krijgt, bijvoorbeeld een sociale vaardigheidstraining om weerbaar te worden.
- Zorgen voor vervolggesprekken.

2) Steun bieden aan het kind dat zelf pest

- Met het kind bespreken wat pesten voor een ander betekent.
- Het kind helpen om op een positieve manier relaties te onderhouden met andere kinderen.
- Het kind helpen om zich aan regels en afspraken te houden.
- Zorgen dat het kind zich veilig voelt; uitleggen wat jij als leerkracht gaat doen om het pesten te stoppen.
- Stel grenzen en verbind daar consequenties aan.
- Zorgen voor vervolg gesprekken.

3) De ouders van het gepeste en van het pestende kind steunen

- Ouders die zich zorgen maken over pesten serieus nemen.
- Ouders op de hoogte houden van peestsituaties.
- Informatie en advies geven over pesten en de manieren waarop pesten kan worden aangepakt.
- In samenwerking tussen school en ouders het pestprobleem aanpakken. Zowel op school als vanuit de thuissituatie.
- Zo nodig ouders doorverwijzen naar deskundige ondersteuning.

4) De middengroep (de rest van de klas) betrekken bij de oplossingen van het pestprobleem

- Met de kinderen praten over pesten en over hun eigen rol daarbij.
- Met de kinderen overleggen over mogelijke oplossingen en over wat ze zelf kunnen bijdragen aan die oplossingen.
- Samen met de kinderen werken aan oplossingen, waarbij ze zelf een actieve rol spelen.

5) De algemene verantwoordelijkheid van de school

- De school zorgt dat de directie, de mentoren en de docenten voldoende informatie hebben over pesten in het algemeen en het aanpakken van pesten in de eigen groep en de eigen school.
- De school neemt stelling tegen het pesten.
- De school brengt huidige situatie rond pestbeleid in kaart.
- De school werkt aan een goed beleid rond pesten en veiligheid van leerlingen waar de hele school bij betrokken is.

¹⁵ Zie <https://www.schoolveiligheid.nl/po-vo/kennisbank/vijfsporenaanpak/>

Bijlage 7 Herstelrecht als basis voor een verbindende school¹⁶

Herstelrecht (Restorative Justice) is afgeleid van de manier waarop Maori's in Nieuw Zeeland conflicten oplosten, waarbij de focus vooral was gericht op herstel van de aangerichte schade en van de verstoorde relatie. Sociaal-emotionele binding en harmonie was daarin belangrijker dan afwijzing van de dader(s).

Ons schoolklimaat is gebaseerd op respect voor jezelf, voor de ander en voor de omgeving. Conflicten of overschrijding van normen verstoren weliswaar het schoolklimaat, maar strafmaatregelen bieden geen garantie voor een goede aanpak van de problematiek. Uiteraard zijn schoolregels er niet voor niets en iemand die ze overtreedt moet de straf krijgen die daarvoor staat. Dat schept duidelijkheid en structuur.

Basisvragen om dat te bepalen zijn:

- Wat is er gebeurd?
- Wie heeft het gedaan?
- Welke straf staat daarop?

Maar daarmee is het probleem meestal niet opgelost. Er is schade ontstaan, die emotioneel, fysiek en materieel kan zijn. Zowel voor de dader, het slachtoffer en andere betrokkenen staat die schade nieuwe kansen, een nieuwe start in de weg.

Sterker nog: het kan de bron zijn voor nieuwe conflicten.

Herstelrecht gaat daarom een flinke stap verder dan een straf. Er wordt vooral aandacht besteed aan herstel van de verhoudingen.

Basisvragen daarbij zijn:

Slachtoffer	Dader
Deze vragen kunnen jou helpen wanneer je schade of last hebt ondervonden van het gedrag van een ander.	Als jij wordt aangesproken op jouw gedrag, kunnen deze vragen je helpen het probleem dat je veroorzaakt hebt, op een goede manier op te lossen?
Wat is er gebeurd?	Wat heb je gedaan?
Wat ging er door je heen toen het gebeurde?	Waarom deed je wat je deed?
Welk effect heeft de gebeurtenis op jou en je omgeving gehad?	Hoe denk je nu over wat je gedaan hebt?
Wat is het meest nare voor je?	Waar heb je het meeste spijt van?
Wat moet de dader jou aanbieden om wat er gebeurd is goed af te kunnen ronden en weer met elkaar verder te kunnen?	Wat kun jij doen om de schade die jij hebt toegebracht te herstellen en weer met elkaar verder te kunnen?

¹⁶ Bron: <http://www.herstelrechtinhetonderwijs.nl/publicaties/10.pdf>

Bijlage 8 Meer informatie over pesten

Websites

- www.pestweb.nl
- www.stoppestenu.nl
- www.herstelrechtinhetonderwijs.nl
- www.noblame.nl
- www.mijnkindonline.nl
- www.vraaghetdepolitie.nl
- www.meldknop.nl
- www.helpff.nl
- www.nji.nl/nl/Kennis/Dossier/Pesten
- www.schoolenveiligheid.nl
- www.mediawijsheid.nl/onlinepesten
- www.halt.nl
- www.veiliginternetten.nl
- www.vo-raad.nl
- www.wetten.overheid.nl
- www.onderwijsinspectie.nl
- www.rijksoverheid.nl
- www.wegwijzerjeugdenveiligheid.nl/
- www.wij-leren.nl
- www.keesvanoverveld.nl
- www.m5groep.com

Boeken

- *Alles over pesten*, Mieke van Stigt, 2014
- *Groepsplan gedrag in het voortgezet onderwijs*, Kees van Overveld, 2014
- *Van pesten naar samenwerken*, Sue Young, 2012
- *Handboek herstelrecht in het onderwijs: In plaats van schorsen*, [Jan Ruigrok en Hans Oostrik](#), 2007
- *Kinderen En Pesten*, Bob van der Meer, 2002